

КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА КРАЇН СКАНДИНАВСЬКОГО РЕГІОНУ У ФОРМУВАННІ ТА ЕФЕКТИВНОМУ ФУНКЦІОНУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ КЛАСТЕРІВ

CLUSTER POLICY OF NORDIC REGION IN FORMATION AND EFFECTIVE FUNCTIONING OF COMPETITIVE CLUSTERS

Юлія РИБАК,
заступник директора
Київського обласного центру з інвестицій та
розвитку Державного агентства з інвестицій
та управління національними проектами України



Yuliya RYBAK,
Deputy Director,
Kyiv Regional Center for Investment
and Development, State Agency for Investment
and National Projects of Ukraine

Кластерний розвиток як фактор підвищення національної та регіональної конкурентоспроможності є характерною й визначальною ознакою сучасного розвитку економіки на інноваційній основі. Проведені дослідження свідчать про те, що кластери сформовані та успішно функціонують у розвинутих країнах. Досвід країн – лідерів конкурентоспроможності демонструє, що застосування кластерної моделі економічного розвитку дозволяє в найкоротший термін підвищити конкурентоспроможність компаній, регіону й країни в цілому. В умовах глобальної конкурентної боротьби та тривалої рецесії саме кластерам високого рівня – «світовим кластерам» – належить провідна роль у забезпеченні економічного зростання країн та досягненні їх глобальної конкурентоспроможності. Переживаючи кризу, країни Єврозони змогли вийти на позитивну динаміку економічного зростання. **Метою статті** є виявлення й аналіз кластерних моделей економічного розвитку в країнах ЄС, які продемонстрували стійкість до кризових явищ, тобто у країнах скандинавського регіону.

В останні десятиліття теорії та методології кластерного підходу присвячено велику кількість робіт провідних вчених, економістів та аналітиків. Дослідження науковців мають значну теоретичну й практичну цінність, але разом з тим необхідно зазначити, що питання формування кластерної політики й кластерних моделей економічного розвитку потребує подальшого комплексного аналізу та систематизації.

Політика країн ЄС, зосереджена на формуванні й ефективному функціонуванні конкурентоспроможних кластерів, поєднала в собі елементи регіональної, науково-технічної, інноваційної та промислової політик завдяки єдиній меті: об'єднати всіх учасників – представників бізнесу, науки, влади задля підвищення конкурентоспроможності регіонів та країн у цілому шляхом реалізації інноваційної моделі розвитку, при застосуванні якої формуються конкурентні переваги країни в умовах глобальної конкурентної боротьби.

Згідно зі статистичними даними Європейської кластерної обсерваторії уряди країн ЄС із 2001 року реалізують власні національні кластерні програми на національному, регіональному та місцевому рівнях. За формування та реалізацію кластерної політики на національному рівні відповідає уряд країни. Однак ініціаторами реалізації кластерної політики можуть виступати

не лише центральні органи управління (кластерна політика «зверху-вниз» (top-down), а й регіональна влада та місцеві об'єднання підприємств, які пропонують реалізацію програм стимулювання розвитку кластерів «знизу-вгору» (bottom-up). При формуванні складу кластерного менеджменту, який координує діяльність кластерів, а також створення кластерних ініціатив застосовують підхід «знизу-вгору», за допомогою якого учасники кластера самостійно формують кластерний менеджмент, який має забезпечити координацію діяльності всіх учасників кластера, включаючи розробку й реалізацію стратегій розвитку, визначення основних завдань та цілей, створення спільної інфраструктурної бази, контроль за проведенням науково-дослідних робіт, координацію участі в можливих програмах фінансування, ініціативах тощо.

Важливою умовою результативності кластерної політики є ефективна взаємодія та співробітництво урядових установ на всіх рівнях: від регіонального та місцевого – до наднаціонального. У країнах ЄС більшість успішних кластерів утворювалися в поєднанні зусиль урядів країн, регіональної влади та кластерного менеджменту й представників бізнесу (Австрія, Великобританія, Німеччина, Данія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Фінляндія, Швеція, Швейцарія). У світовій практиці немає єдиного визначення терміну «кластерна політика». Вперше французькі вчені П.Боекхолт й В.Турау в 1999 році у своєму дослідженні дали визначення «кластерній політиці» в рамках проекту «Стимулювання інновацій: Кластерний підхід» як низці політичних заходів, які спрямовані на стимулювання й підтримку появи кластерних мереж, зміцнення взаємозв'язків між їх учас-

Автором визначено та проаналізовано основні тенденції формування кластерної політики в країнах – членах ЄС. Розглядається досвід країн скандинавського регіону в застосуванні кластерної моделі економічного розвитку.

В умовах загострення глобальної конкурентної боротьби кластери стали ефективним механізмом підвищення міжнародної конкурентоспроможності. У статті аналізується скандинавська модель, яка заснована на кластерах світового рівня, визначено її основні тенденції розвитку. Успішний досвід країн скандинавського регіону продемонстрував необхідність реалізації кластерної моделі з метою стимулювання економічного процвітання й конкурентоспроможності в країні. Нова модель кластерного розвитку повинна бути заснована на стимулюванні розвитку кластерів світового рівня, які являють собою ефективні інноваційні мережі з міжнародними зв'язками, що ґрунтуються на співробітництві й партнерстві. В умовах світової кризи й тривалої рецесії саме кластерам світового рівня належить провідна роль у забезпеченні економічного зростання країн та досягненні їх глобальної конкурентоспроможності. Кластери світового рівня є ефективною платформою для співробітництва провідних компаній та перспективних стартапів з метою проведення спільних НДДКР, використання фінансових ресурсів, застосування моделі відкритих інновацій.

The article is devoted to the issues of clustering, which is process aimed at improving the competitive power of economies in EU countries. The experience of Nordic countries in developing of clusters group is considered. Due to rising global competition, clusters became the essential tool for upgrading economic competitiveness internationally. The article describes the world-class Nordic model based on cluster development, covers the reasons why the model has worked successfully in the past and stresses on the challenges it is being subjected to in the future. Successful experience of Nordic countries approved that clusters are essential tool for economic prosperity and competitiveness. New model of cluster development should be based on world-class clusters that must be innovative with strong international linkages based on cooperation and partnership. During the crises all over the world, clusters can play an instrumental role as a preferred internationalization competitive vehicle as well as provide an effective platform for networking, R&D development, foster economic development, innovation sharing and achievement of common goal - to be competitive at global scale.



никами, а також збільшення доданої вартості їх діяльності [1]. Вчені виокремили чотири види кластерної політики, а саме: національні переваги (національний рівень), міжфірмові мережі (ініціативи кластерного менеджменту), регіональний розвиток (регіональний рівень), галузеві дослідження (місцева влада). Також у рамках дослідження вони виділили три рівні застосування кластерної політики: мегарівень, який застосовується з метою стимулювання та регулювання пріоритетних галузей відповідно до національної стратегії країни; мезорівень – підтримка перспективного сектору на рівні програм регіонального розвитку; мікрорівень – створення мережі для спільної роботи окремих перспективних фірм.

Експерти Європейської кластерної обсерваторії (ЄКО) розглядають кластерну політику як державну політику підвищення конкурентоспроможності країни або регіону шляхом стимулювання розвитку національних, регіональних кластерів на основі використання індивідуального підходу щодо передумов і проблем формування окремих кластерів [2].

Шведські вчені на чолі з О.Сольвелем у рамках дослідження «CLUSNET» визначають кластерну політику як заходи з підвищення конкурентоспроможності країни, які реалізуються урядом шляхом стимулювання розвитку пріоритетних кластерів на основі використання індивідуального підходу щодо передумов та проблем формування окремих кластерів [3]. Експерти ОЕСР у праці «Огляд регіональних інновацій. Конкурентоспроможні регіональні кластери» визначили, що нове покоління регіональних програм ЄС базується на регіональних кластерах, зазначивши, що кластерна політика реалізується країнами ЄС із метою підвищення конкурентоспроможності країни або регіону шляхом стимулювання розвитку національних, регіональних та локальних кластерів на основі використання індивідуального підходу щодо передумов та проблем формування окремих кластерів. Кластерну політику слід розуміти як структурну політику, яка спрямована на зміну бізнес-середовища й поліпшення інвестиційного клімату для полегшення діяльності компаній – учасників кластерів, ефективного їх функціонування з метою зростання конкурентоспроможності регіонів та країни в цілому.

Проаналізувавши програми провідних міжнародних фінансових організацій, таких як ЮНІДО, ЮНКТАД, Світовий банк, Агентство США з міжнародного розвитку USAID, розглянемо застосування кластерів як механізмів для забезпечення підвищення економічного та соціального розвитку регіонів. Кластерні стратегії використовуються в якості ефективних програм, які орієнтовані на прискорення розвитку малого й середнього бізнесу, технологічну модернізацію, зростання зайнятості, стимулювання високотехнологічного виробництва, стимулювання інноваційного розвитку, підвищення інвестиційної активності та привабливості. Обов'язковою умовою реалізації даних стратегій МФО є застосування моделі державно-приватного партнерства (ДПП), що на сьогодні визнана найбільш ефективним напрямом інвестування, в якій застосовується механізм співпраці між державним і приватним секторами, а ресурси обох партнерів (держави і приватного сектору) об'єднуються з відповідним розподілом ризиків та відповідальності.

В Україні ДПП перебуває ще тільки на шляху становлення та потребує затвердження стратегії розвитку з урахуванням створення ефективної системи надійного захисту прав приватних суб'єктів на об'єкти інвестиційних вкладень, результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що сприятиме реалізації кластерної моделі в країні. Кластерна політика передбачає систему державних заходів і механізмів підтримки кластерів бізнесовими структурами, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності економіки країни в цілому, а також підприємств, що входять до кластерів (у вигляді надання фінансової та технічної допомоги, преференцій та пільг, консалтингових послуг). Політика стимулювання кластерів поєднує в собі інноваційну політику (кластери прискорюють інноваційний розвиток та сприяють розвитку наукових ідей та інновацій), регіональну політику (кластерна стратегія присутня в майже кожній програмі регіонального розвитку), соціальну політику (розвиток кластерів сприяє покращенню доступу до суспільних послуг і підвищення їх привабливості, залучення нових ресурсів, таких як нові кваліфіковані кадри та компанії), інвестиційну

політику (успішний кластер залучає іноземні інвестиції, що призводить до покращення інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості регіону та країни в цілому), а також інфраструктурний розвиток (кластер покращує привабливість міст та регіонів, сприяючи розвитку інфраструктури).

До основних етапів реалізації кластерної політики віднесемо: визначення функціонуючих кластерів та оцінку їх конкурентних переваг («нанесення на карту»); розробку програм кластерного розвитку й визначення комплексу інструментів і механізмів їх реалізації; вибір джерел фінансування та встановлення термінів виконання програм; забезпечення взаємоузгодженості та системної реалізації кластерних програм. З 2001 року в країнах – членах ЄС були впроваджені національні або регіональні програми підвищення конкурентоспроможності, засновані на кластерній моделі. Успішні приклади кластерів світового рівня США (Silicon Valley), Швеції (Stockholm Uppsala Life Science), Фінляндії (Cleantech Finland), Данії (Medicon Valley), Індії (Bangalore) було покладено в основу створення кластерних моделей, які мають найбільш розвинуті детермінанти конкурентоспроможності.

Європейська кластерна модель відрізняється від американської та азійської великою кількістю кластерів (у 2012 році експертами ЄКО було детерміновано близько 2047 кластерів [4]) і прямим впливом держави та урядових організацій, а також масштабним фінансуванням кластерів (кластерні програми, ініціативи, загальні стратегії інноваційного розвитку, фінансування сектору НДДКР).

Аналіз кластерних програм європейських країн продемонстрував наявність тенденції щодо формування інструментів реалізації кластерних програм відповідно до визначених пріоритетів регіонального розвитку, які можуть включати: залучення нових суб'єктів до складу кластерів; розвиток сфери колективних послуг (проведення тренінгів; розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури; комерціалізація науково-технічних розробок та технологій та інформаційне забезпечення трансферу технологій); покращення умов бізнес-середовища та поліпшення інвестиційного клімату; стимулювання спільних приватно-державних НДДКР; масштабну підтримку кластерних ініціатив як з боку держави, так і бізнес-структурами (табл. 1).

На сьогодні кластерна політика в Європі формує загальне європейське бізнес-середовище та реалізується на 3 рівнях: перший – через європейські програми підтримки, які фінансуються Європейською комісією та фондами ЄС; другий – за допомогою реалізації кластерних програм на національному та регіональному або місцевому рівнях; третій – передбачає підтримку бізнесом кластерів за допомогою власних ініціатив. Однак, незважаючи на актуальність питання щодо затвердження єдиної кластерної політики для країн ЄС, на нашу думку, така єдина стратегія може виявитися неефективною з огляду на наявність диспропорцій у рівнях та умовах розвитку країн – членів ЄС, які особливо загострилися під час світової кризи, а також історичні й культурні особливості розвитку країн та регіонів.

Серед найвпливовіших кластерних ініціатив ЄС, метою яких є стимулювання розвитку конкурентоспроможних кластерів ЄС, виокремимо такі:

1) Європейська група кластерної політики (ЕСРГ), яка відіграє важливу роль у формуванні кластерної політики країн стосовно гармонізації кластерної політики, а саме відокремлення із загальних стратегій інноваційного та регіонального розвитку конкретних кластерних програм, які змогли б задовольнити потреби нового покоління кластерів – кластерів світового рівня за умов інтегрованого підходу.

2) Європейська кластерна платформа (Cluster collaboration platform), метою якої є поглиблення співпраці між учасниками кластерів та посилення процесів інтернаціоналізації.

3) Кластерна ініціатива «ЄвропаІнтерКластер» (Europa InterCluster), метою якої є забезпечення побудови ефективних процесів кооперації між учасниками кластерів, що базується на: кооперації-обміні, міжгалузевій взаємодії (наприклад, тренінгові програми для менеджменту), внутрішньогалузевій взаємодії; кооперації-координації (розвиток спільних стратегій, оголошення тендерів, різноманітні програми підтримки, рамкові програми).

Таблиця 1. Кластерні програми деяких країн ЄС

Країна	Назва програми	Цільові сектори	Основні цілі	Загальний бюджет
Данія	«Інноваційні мережі Данії» (Innovation Networks Denmark)	Пріоритетні галузі	Зміцнення інноваційного розвитку та підвищення рівня НДДКР	10 млн. євро щорічно
Німеччина	«БіоРіджіо» (BioRegion)	Біотехнології	Активізація інноваційної діяльності; розвиток партнерства по лінії наука-виробництво	110 млн. євро на 3 роки
	«ІнноРіджіо» (InnoRegion)	Сектори зі значним потенціалом інноваційного розвитку	Сприяння реалізації спільних приватно-державних науково-дослідних проектів	98 млн. євро щорічно
	«Центральна інноваційна програма для середнього та малого бізнесу – фінансування мережевих проектів» (The Central SME Innovation Programme (ZIM))	Основні національні сектори економічної діяльності	Активізація інноваційної діяльності, прискорення комерціалізації інновацій	Більше 100 млн. євро на понад 3 роки
Швеція	«Програма Вінвекс» (Vinnvaxt)	Ключові сектори, що демонструють високі темпи економічного розвитку	Активізація інноваційної діяльності; розвиток партнерства по лінії наука-виробництво	65 млн. євро грантового фінансування від Агентства Віннова на 13 років
	Програма «Вісану» (Visanu)	Пріоритетні згідно зі стратегіями регіонального розвитку	Сприяння реалізації спільних приватно-державних науково-дослідних проектів; розширення співробітництва у трикутнику «держава – університети – підприємства»	7,5 млн. євро на три роки
	«Регіональна кластерна програма Трансформа» (Transforma)	Пріоритетні згідно зі стратегіями регіонального розвитку	Підтримка розвитку пріоритетних регіональних кластерів	6,8 млн. євро на 5 років
Фінляндія	«Центри експертних програм», (Centers of Expertise Program, (OSKE))	Сектори з високим інноваційним потенціалом	Фінансування стартап-компаній на початкових стадіях; створення базової інфраструктури НДДКР (технопарки, бізнес-інкубатори, технополіси)	140 млн. євро на 5 років
	Національна кластерна програма (National Cluster Program)	Основні національні сектори економічної діяльності	Активізація інноваційної діяльності, прискорення комерціалізації інновацій	Більше 100 млн. євро на 3 роки
	«Стратегічні центри Науки, Технології та Інновацій ШОК» (Strategic Centres for Science, Technology and Innovation SHOK)	Високотехнологічне виробництво	Розвиток партнерства у трикутнику «держава – університети – підприємства»; розвиток інфраструктури НДДКР	180 млн. євро щорічно на 6 років
Франція	«Точки зростання» (Pôles de compétitivité)	Регіони-лідери (кластери глобального масштабу)	Прискорення інноваційного розвитку; сприяння комерціалізації інновацій; підтримка кластерних ініціатив	1,5 млрд. євро на 10 років
	«Локальні виробничі системи» (Local Production Systems (LPS))	Всі регіони	Стимулювання розвитку кластерів; підтримка кластерних ініціатив	95 млн. євро на 5 років

Складено автором.

4) Європейський кластерний альянс виступив ефективним механізмом стимулювання кластерного розвитку, який об'єднав понад 50 інституцій, зокрема: міністерства, органи місцевого самоврядування, агенції інноваційного розвитку, які відповідають за імплементацію регіональних кластерних стратегій [5].

5) Ініціатива «Регіони знань» (knowledge initiative) ефективно підтримала транснаціональну кооперацію між інноваційними кластерами (в межах 7-ї Рамкової програми було виділено 126 млн. євро у 2011 році)

6) Європейська ініціатива «Іннова» (Europe INNOVA) відіграє провідну роль у формуванні кластерної політики, основним завданням якої є полегшення взаємодії між кластерами з метою активізації міждержавного співробітництва та навчання між кластерами для створення спільних дослідницьких проектів і розробки бізнес-стратегій.

7) Ініціатива «Проінно Європа» (PROINNO Europe), яка є впливовим інструментом у підтримці розвитку кластерних ініціатив, виявилась масштабною європейською ініціативою для розробки нових форм транснаціональної політики, спрямованої на стимулювання розвитку кластерів світового рівня.

8) Ініціатива «Кластерної досконалості» (European Cluster Excellence Initiative).

9) Ініціатива «Кластерний розвиток Балтійського регіону» (EstRuClusters Development).

З 2008 року розпочався новий етап розвитку кластерної політики, який характеризується загостренням глобальної конкурентної боротьби й новим європейським курсом – підтримкою та створенням кластерів світового рівня відповідно до нової стратегії ЄС «Європа 2020». Кластери світового рівня (за результатами досліджень експертів асоціації «Європа ІнтерКластер») являють собою конкурентоспроможні кластери, які конкурують на рівні світового ринку, мають всесвітню відомість з по-

тужною інноваційною економічною системою, які залучають масштабні інвестиції та впливають на міжнародні економічні процеси. Експертами Європейської комісії були визначені такі основні напрями підтримки розвитку кластерів світового рівня:

□ сприяння розвитку існуючих кластерів за допомогою реалізації кластерних програм на державному рівні;

□ створення Групи європейської кластерної політики (ЕСРП) для подальшого вивчення й розробки рекомендацій та пропозицій допомоги державам-членам у створенні кластерів світового рівня;

□ розширення політичного діалогу в рамках «Європейського кластерного альянсу» серед країн-членів ЄС для обміну практикою з метою розробки більш ефективної кластерної політики, створення ефективної кластерної платформи для забезпечення процесів інтернаціоналізації [6];

□ реалізація ініціативи «Досконалість кластерного управління», яка передбачає наступні заходи: підтримка розвитку МСП, що займаються інноваційною діяльністю на умовах, які прописані в договорі «Small Business Act»; забезпечення процесу отримання ефекту синергії від проведеної спільних НДДКР та реалізації різноманітних кластерних програм у регіонах; збільшення інвестицій у програми розвитку інфраструктури, визначення оптимальних шляхів подальшої стратегії розвитку та підвищення конкурентоспроможності пріоритетних кластерів; усунення бар'єрів, які перешкоджають потокам знань, відкритим інноваціям, мобільності кваліфікованих спеціалістів та доступу до фінансування.

Кластерна модель країн скандинавського регіону є яскравим прикладом впровадження ефективної стратегії підвищення конкурентоспроможності на основі кластерного розвитку, яка характеризується високим рівнем інноваційності, масштабною державною підтримкою, розвитком МСП, розвинутою мережевою інфраструктурою та високими



Таблиця 2. Роль кластерів в економічному розвитку Скандинавських країн

Країна	Реґіон-лідер	Кластер високого рівня	Роль кластера в економічному розвитку країни
Фінляндія 4 високотехнологічні реґіони (близько 22 реґіональних кластерів)	Реґіон Оулу	Кластер екологічних чистих технологій (Cleantech Finland)	Оборот фінських підприємств у сфері екологічно чистих рішень у 2011 році становив близько 20,1 млн. євро. Річний приріст фінського сектора екологічно чистих технологій у 2011 році порівняно з 2010 досяг 10,6%.
Швеція 8 високотехнологічних реґіонів (близько 39 реґіональних кластерів)	Стокгольм – Упсала реґіон	Кластер біотехнологій Упсала (Stockholm-Uppsala Life Science Cluster)	Одне з лідируючих місць у світі щодо винаходів у сфері біотехнологій.
Данія 29 реґіональних кластерів	Реґіон Ересунн	Кластер науки про життя «Долина Медікон» (Medicon Valley)	Фармацевтична промисловість стала однією з ключових галузей данської економіки. Загальний обсяг виробництва кластера становить майже 75% ВВП країни.

Складено автором.

витратами на сектор НДДКР. Навіть у період світової кризи та після неї країни Скандинавського реґіону продемонстрували найвищі економічні показники, випередивши світових країн-лідерів завдяки правильно побудованій кластерній моделі економічного розвитку.

Відповідно до стратегії ЄС «Європа 2020» у Данії урядом було розроблено нову програму кластерного розвитку, яка базується на кластерах світового рівня. Організацією «Інвест Данія» (Invest in Denmark) створено «Експертні центри кластерів світового рівня» (World class cluster expertise), які координують діяльність кластерів світового рівня, а саме:

1. Кластер світового рівня – екологічних чистих технологій (Cleantech cluster). Об'єднує 1100 данських компаній у сфері чистих технологій, близько 60 000 співробітників, експорт виробленої продукції становить майже 12 млрд. євро. У рамках кластера створено мережу стартапів, які працюють у сфері чистих технологій із масштабно підтримкою венчурними фондами інвестиційних та екологічних патентів.

2. Кластер світового рівня – ІКТ. Об'єднує провідні високотехнологічні компанії, країни, що спільно працюють над розробкою НДДКР, формуючи один з найкращих у світі інноваційних інкубаторів із високпрофесійними фахівцями й позиціонують Данію як один з найпривабливіших у світі майданчиків для організації діяльності у сфері ІКТ. У кластері реалізуються такі напрями розвитку: бездротові та мобільні технології; розробка програмного забезпечення.

3. Кластер світового рівня – сфери науки про життя. Завдяки його успішній діяльності Данія перетворилася на одну з країн – лідерів у сфері біотехнологій. Інвестиції в розвиток кластера біотехнологій становлять понад 3,8 млрд. євро (друге місце за сумою інвестицій в Європі) [7]. Діяльність кластера зосереджено на двох напрямках: розвиток біотехнологій та медичної сфери (BioTech, MedTech industry).

4. Морський кластер світового рівня. На даний час уряд працює над розробкою ряду законів та програм з метою посилення позицій кластера на міжнародній арені, пропонуючи стабільні й конкурентоспроможні рамкові умови. Реалізація кластерних ініціатив відбувається в таких напрямках, як: розвиток судноплавної промисловості; розвиток офшорного сектору; передові технології для морської галузі.

Результатами впровадження кластерної моделі економічного розвитку в Данії є успішно функціонуючі кластери. Зокрема, завдяки діяльності «Кластера чистих технологій» країна належить до лідерів – експортерів енергоносіїв (індустрія вітрових турбін є лідером у галузі Cleantech, а компанія «Vestas Wind Systems A/s», яка становить ядро кластера, є одним з найбільших у світі виробників вітрогенераторів). Також Данія займає лідируючі позиції серед країн – експортерів зелених технологій (3,5% ВВП країни – найбільший показник серед країн світу), є світовим лідером за потужністю офшорної вітроенергетики. Діяльність кластера «Долина Медікон» (ядро – компанія «NovoNordisk») вивела країну в лідери за обсягами виробництва фармацевтичної продукції та медичного обладнання (табл. 2).

Основною метою національної кластерної політики Фінляндії є переорієнтування та спрямування фінансових потоків на пріоритетні проекти, метою яких є розвиток перспективних галузей економіки країни. Зокрема, слід виділити одну з найперспективніших галузей –

сферу екологічних чистих технологій (Cleantech), яку активно підтримує фінський національний фонд з досліджень та розробок «Сітра» (Sitra). Так, за підтримки фонду сформовано кластер «Екологічних чистих технологій» у рамках кластерної програми «Environmental Programme 2004-2007» із загальним бюджетом 15 млн. євро, яка орієнтована на розвиток потужностей кластера. У рамках програми сформувались 4 основних кластера, які увійшли до складу мегакластера «Екологічних чистих технологій», а саме: кластер «Вітроенергетики» (у 2011 році кластер активно фінансується програмами та венчурними фондами й інвестиційними компаніями; держава також запустила пільгові тарифи); кластер «Біомаси», в якому розробляються передові біомасово орієнтовані технології; кластер «Енергоефективного будівництва», в якому запроваджуються будівельні норми і правила, що відкривають неосвоений ринок для країни; кластер «Водного сектору».

Експертами фонду «Сітра» (Sitra) обчислено, що саме в сектор «екологічно чистих технологій» спрямовується понад 40% державних інвестицій, в основному виділених на НДДКР [8]. Так, можемо визначити, що екологічно чисті технології відкривають для Фінляндії нові можливості, а досягнення лісової промисловості та галузі інформаційно-комунікаційних технологій служать основою успіху в цій галузі (розвиток «еко-інновацій»). Слід зазначити, що скандинавські кластери у сфері «екологічних чистих технологій» об'єднуються в єдину мережу «Cleantech Scandinavia», що значно підвищує їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Успішним є також шведський кластер «Стокгольм Упсала» (Stockholm-Uppsala Life Science Cluster), якому вдалось оптимізувати потенціал та налагодити процес комерціалізації НДДКР на найвищому рівні, поєднавши зусилля понад 300 компаній у сфері біотехнологій та «науки про життя», які розташувалися у 100-кілометровому радіусі навколо Стокгольма. Активну роль у роботі кластера відіграють контактні пункти в університетах, які координують співробітництво між комерційними компаніями та науково-дослідними установами, відділами з метою співпраці та здійснення спільних досліджень, а також університетські інноваційні центри в лікарнях, які займаються розробкою продуктів у співпраці з бізнес-інкубаторами та науковими парками. Слід зазначити, що Швеція зберігає позиції лідера з фінансування сектору НДДКР після Ізраїлю (дані за 2012 рік ОЕСР), також входить до десятки країн з найбільш розвиненим ринком венчурного капіталу. За даними ОЕСР, найбільшу частку ринку венчурного капіталу займає сфера «науки про життя (біофармацевтика, медичні технології)», яка у 2010 році досягла в цілому 300 млн. доларів США. Так, найбільша активність спостерігається в реґіонах Стокгольм (кластер біотехнологій «Стокгольм Упсала Life Science») та Ересунн (Øresund) – транскордонний кластер науки про життя «Долина Медікон» (Medicon Valley).

Станом на 2011 рік понад 210 венчурних організацій та зареєстрованих бізнес-ангелів, що працюють у кластері «Долина Медікон», мають приблизно 1350 млн. євро на розвиток сектору «науки про життя» [9].

Стратегія розвитку кластерів світового рівня передбачає розвиток шести пріоритетних кластерів Норвегії:

1. Морський кластер. Складається з 12 проектних організацій, 17 судноплавних компаній, 13161 верфей і постачальників устаткування.

Охоплює всі елементи ланцюжка створення вартості з кількома компаніями в кожному сегменті, які конкурують одна з одною на території невеликого географічного району [10].

2. Високотехнологічний кластер. Об'єднує мережу компаній, які спеціалізуються на постачанні передових рішень в управлінні зв'язку для різних галузей, таких як переробка природного газу й транспортування, інтелектуальні транспортні системи (ІТС), морська галузь, включаючи офшорне рибальство, а також енергетика, медицина.

3. Кластер мікро- та нанотехнологій. Відіграє провідну роль у розвитку норвезької електроніки та сфери ІКТ.

4. Промисловий кластер «Raufoss». Об'єднує близько 40 компаній (понад 4000 співробітників). Обороти кластера становить майже 5 мільярдів крон, з яких експорт сягає 85%.

5. Кластер системної інженерії «Kongsberg». Спеціалізується на розвитку системного проектування та об'єднує провідні компанії в таких галузях, як підводні, морські судна, літаки оборонної та аерокосмічної промисловості.

6. Кластер туризму «Норвезькі фіорди» та «Енергокластер».

За реалізацію нової стратегії кластерного розвитку відповідають норвезькі експертні центри в рамках програми The Norwegian Centres of Expertise Programme (NCE).

ВИСНОВКИ

В умовах глобальної конкурентної боротьби та тривалої рецесії саме кластерам високого рівня – «світовим кластерам» – належить провідна роль у забезпеченні економічного зростання країн та досягненні їх глобальної конкурентоспроможності. У скандинавській кластерній моделі вдало поєднано ефективно працюючу мережу інформаційних потоків між університетами, науково-дослідними установами, підприємствами та установами, що ґрунтується на довірі, з масштабною державною підтримкою. Кластерна модель економічного розвитку реалізується в умовах привабливого національного бізнес-середовища в поєднанні зі стабільним економічним зростанням і найвищими у світі стандартами якості життя. Ми наголошуємо на необхідності імплементації кластерної моделі економічного розвитку як основи для процвітання регіонів та країни в цілому, визначивши її одним з основних завдань для економік країн, які прагнуть до підвищення конкурентоспроможності, що особливо необхідно під час кризових явищ та тривалої рецесії. Реалізація кластерної стратегії сприятиме стабільному економічному зростанню галузей економіки й підвищенню інноваційного розвитку та конкурентоспроможності, прискорить проведення системних

реформ у регіонах, що приведе до підвищення рівня та якості життя населення. Основними кроками на шляху формування кластерної моделі економічного розвитку мають стати:

1. Створення якісної законодавчої бази, спрямованої на розвиток кластерів в Україні (затвердження Концепції створення кластерів в Україні, приєднання до Кластерного Меморандуму, забезпечення на законодавчому рівні формування сприятливого бізнес-середовища для співробітництва уряду, бізнесу, науки, освіти та інших організацій кластера).

2. Залучення України до існуючих міжнародних програм щодо підтримки кластерних ініціатив (програми RP7, RP 8, EUREKA тощо).

3. Розробка методики оцінки конкурентоспроможності регіональних кластерів на основі системи збалансованих показників.

4. Організаційна та інформаційна підтримка кластерних ініціатив, налагодження партнерських відносин з європейськими кластерними ініціативами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Boekhol P., Thuriaux B. *Public Policies To Facilitate Clusters: Background, Rationale And Policy Practices In International Perspective* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://wiki.nasa.gov/cm/wiki/Federal%20Knowledge%20Management%20Working%20Group%20\(KMWG\).wiki/1001885main_oecd%201999a.pdf#page=371](http://wiki.nasa.gov/cm/wiki/Federal%20Knowledge%20Management%20Working%20Group%20(KMWG).wiki/1001885main_oecd%201999a.pdf#page=371).

2. *Cluster policy in Europe - European Cluster Observatory*, p.34, *Europe Innova Cluster Mapping Project*, Oxford Research AS, 2008.

3. *Impact evaluation of cluster-based policies. A practical guide for evaluation – targeting policy makers and other cluster stakeholders*, TACTICS 2012, www.ECA-TACTICS.eu.

4. *An Investigation of a new Concept of World-Class Clusters in Europe – A Case Study of the Visegrad Group of Countries*. M. Bialic-Davendra. *Journal of Competitiveness* | Issue 2/2011 – 15 p., ст. 11-12.

5. Örjan Sölvell, «Clusters: Balancing Evolutionary and Constructive Forces: The Redbook», 2008, p. 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pbkik.hu/download.php?id=14146>.

6. *Europe Innova (2008) The Concept of Clusters and Cluster Policies and their Role for Competitiveness and Innovation: Main Statistical Results and Lessons Learned Pro Inno Europe Paper Number 9* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/clusters-working-document-sec-2008-2635_en.pdf.

7. «Cluster policy in Europe - European Cluster Observatory», *Oxford Research AS 2008* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/system/modules/com.gridnine.opencms.modules.eco/providers/getpdf.jsp?uid=100146>.

8. «The Danish National Research Foundation - Glass and Time», 45 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glass.ruc.dk/fragility/proceedings/Bock.pdf>.

9. «The Researchers Report 2012, Country Profile [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/euraxess/pdf/research_policies/country_files/Denmark_CountryFile_2012_FINAL.pdf.

10. «Cluster programs in Norway – evaluation of the NCE and Arena», 2013, p. 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekstranett.innovasjon Norge.no/NCE_fs/Clusters.

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>